

AZ ÉPÍTETT ÖRÖKSÉG SZEREPE A TURIZMUS FEJLESZTÉSÉBEN. A KASTÉLYHASZNOSÍTÁS TAPASZTALATAI SOMOGY MEGYE MINTÁJÁN

Kaposi Zoltán

Pécsi Tudományegyetem, Marketing és Turizmus Intézet, kaposi@tk.pte.hu

Absztrakt

A tanulmány a történeti Somogy megye megmaradt kastélyainak és kúriáinak turisztikai célzatú változásait vizsgálja. Somogy 1945 előtt a nagybirtok hazája volt. Ez azzal járt együtt, hogy a hajdani földbirtokosok szinte minden nagyobb uradalmi központjukban kastélyt vagy kúriát építettek. Ezek az épületek mintegy 80%-ban megmaradtak, s az idők során igen sokoldalúan használták őket. Az 1990 előtti korszakban a kastélyok és kúriák hotelszerű hasznosítására alig nyílt lehetőség (Domolos, Gálosfa), de az 1990. évi rendszerváltástól kezdve viszonylag sok épületet próbáltak e célból hasznosítani. A kilencvenes években nagy fellendülés bontakozott ki, főleg a városi középrétegek látogatására számítva. A 2008. évi válság azonban derékba törte ezeket a próbálkozásokat, a korábbi kastélyszállók nagy részét be kellett zárni. Az elemzésből kiderül, hogy elsődlegesen a magas színvonalú, reprezentatív, luxuskínálattal bíró szállodák (Kutas-Kozmapusztá, Visz), valamint a vadászkastélyok és vadászházak (Rinyatamási, Kaszó) tudtak fennmaradni és fejlődni.

Kulcsszavak: *kastély, szálloda, beruházás, fellendülés, válság*

Abstract

This study examines the aspects of touristic changes of the remaining castles and mansions of the historic Somogy County. Somogy County was once characterised by large estates. This meant that the owners built a castle or mansion at almost every centre of their estate. About 80% percent of these buildings remained and were utilised many different ways throughout time. Prior to 1990 there were very limited opportunity to utilise the castles and mansions as hotels but since the transition of 1989-90 many of the buildings were utilised this way. In the 1990s a large boom was observed mostly based on the expected demand of urban middle class people. The crisis of 2008 ended these endeavours and most of the castle hotels had to be closed. The analysis shows that mostly the high standard prestigious hotels (Kutas-Kozmapusztá, Visz) and the hunting mansions and hunting lodges (Rinyatamási, Kaszó) could remain and develop.

Keywords: *castle, hotel, investment, boom, crisis*

Bevezetés

Dél-Dunántúl területét, s azon belül különösen Somogy megyét évszázadokon át a nagybirtok hazájának tartották. Az alacsony népsűrűséggel rendelkező vidéken a török hódoltság után hamar megjelentek azok a nagybirtokosok, akik hatalmas uradalmakat szereztek az uralkodótól. A többnyire Bécsben élő mágnások mellett szép számmal voltak olyan helyben élő birtokosok is, akiknek földmérete ugyan elmaradt az arisztokratákétól, de befolyásuk igen nagy volt a térség életére. A nagy- és középbirtokosok már az 1770 - 80-es évektől kezdve jelentős kastély- és kúriaépítést folytattak a vármegyében; szinte mindenki igyekezett uradalmi központjában egy-egy nagyobb épületet létrehozni. Dolgozatunkban azt vizsgáljuk meg, hogy mi lett a sorsa ezeknek az épületeknek, s főleg az 1990 óta eltelt időszakban melyeket sikerült kastélyszálló formájában átmenteni.

1. Az építkezés és a rombolás időszaka

A kastély- és kúriaépítéseknek Somogy megyében több nagy hulláma volt. Kétségtelen, hogy a XVIII–XIX. század fordulója, s azt követően az 1820-as évek jelentik az első nagy fellendülő korszakot. Az ekkor létrehozott, döntően klasszicista stílusú épületek általában máig állnak. A következő nagy hullám a XIX–XX. század fordulóján jelentkezett, amikor eklektikus vagy szecessziós épületek tömege jött létre a térségben. Mindennek eredménye, hogy Somogyban lényegében minden jelentősebb faluban volt már egy földesúri épület (KAPOSI 2000). Ezek az épületek nemcsak önmagukban fontosak, hiszen rendszerint valamilyen gazdasági centrumként működtek, ezért melléjük sokszor kiszolgáló egységek, majorsági épületek, lovardák és egyebek kerültek. Tegyük hozzá, hogy a somogyi kastélyok között a XX. század elején volt már tizenöt vadászkastély (vadászház) is, ezek többsége magas színvonalat képviselt.

A második világháború alatti német, majd a szovjet megszállás, s az azt követő kommunista időszak – hasonlóan más hazai területhez – a földesúri épületeket nem kímélte Somogy megyében sem. A kastélyok egy része áldozatul esett a harcoknak; egyes épületekbe jelentős számú katonaságot szállásoltak be. A fosztogatásba a katonákon kívül sokszor a lakosság is intenzíven bekapcsolódott. Az 1945. évi földreform gyakorlatilag likvidálta a korábbi földesúri réteg gazdasági háttérét. Akik a birtokosok közül mégis maradtak, pár évig még összehúzza magukat élhettek saját kastélyuk, kúriájuk egy oldalszárnyában, szobájában, de aztán 1951 során sokukat internálták. (GUDENUS–SZENTIRMAY 1989) A kreált perek, büntetések, vagyonekobbzások révén a kastélyok és kúriák az 1950-es években végleg állami tulajdonba kerültek. A politikai viszonyok konszolidálódása után a volt földesúri épületeket már egyre inkább funkcionális céloknak rendelték alá (PÉTER 2006, PRAZNOVSZKY 2005). Néhány típuseset: egy részük tsz vagy állami gazdaság központja lett; iskolák, óvodák költözhetek be (Somogyvár, Ádánd, Somogyzsitfa, Somogytarnóca). Előfordult, hogy a helyi igazgatás központjává vált a falu közepi kúria (Bolhás, Polány). Az egészségügyi célból való hasznosítás is terjedt, főleg a fertőző betegségek szempontjából voltak fontosak a távoli kastélyok (Lengyeltóti, Ötvöskónyi); egyes esetekben speciális szanatóriumot hoztak létre (Mosdós). Találunk példákat szociális elfekvők kialakítására is (Szabás, Segesd). A gabonapajtaként, csibekeltetőként, szenes raktárként való hasznosítás is típuspéldának tekinthető (Felsőbogát, Boldogasszonyfa). Ez esetben is igaz az mondás, hogy addig álltak a kúriák, amíg a tetőfedés épp volt; ha az megsérült, akkor borítékolható volt az épület gyors vizesedése, majd szétázása. Az 1970-es évek elejére már

sok épület pusztult el, többet elbontottak (Kivadár, Patosfa, Büssü, Inke), de volt olyan is, amit a gomba miatt lángszóróval felperzseltek (Iharos). Arra is volt példa, hogy a falvaktól távolabb, nehezen megközelíthető helyen álló kastély vagy kúria (Molvány, Drávafok stb.) egyszerűen csak magára maradt, s pusztulásnak indult.

Ám azt is lehet látni, hogy az 1960-as évektől a társadalmi szemlélet is megváltozott: egyre több kastély és kúria került Somogyban műemléki védetség alá. 1960-ban 34, 1987-ben viszont már 55 volt a számuk (SZABÓ 1987). A Gazdasági Bizottság 1981-ben határozatot hozott a „veszélyeztetett műemléki kastélyok és más középületek megóvásáról és hasznosításáról”. Az azóta „kastélyprogramnak” hívott intézkedés végrehajtása során egyes épületek bérbe kerülhettek, ugyanakkor az üzemeltetőkre némi felújítási munka is várt (KOVÁCS 2002). A kastélyprogram alatt megújult a tabi, az ádándi, a balatonkeresztúri, a balatonszemesi és a mosdói kastély (SZIGETVÁRI 1987). Somogyhoz kapcsolódik az 1980-as évek közepén a „Kastélyok völgye” program. A „Műemléki kastélyok és térségük hasznosítása Somogyban” címmel kiírt pályázat alapján több (Köröshegyen a Széchényi, Gyugyon a Kacskovics, Felsőbogáton a Vrancsics, Alsobogáton Festetics-Inkey) kastélyt lehetett egy útbá szervezni, amit gyalogosan, kerekpárral stb. lehetett bejárni (FÜLÖP 1985, NAGY 2013). A kastélyok helyreállítása során példaértékű volt a gálosfai kastélyszálló átépítése. A Surján patak völgyében fekvő Gálosfán a helyi civil közösség és a Surján Völgye Termelőszövetkezet állt a régi Festetics épületek rekonstrukciójának élére. Jelentős társadalmi támogatással 1985-re kastélyszállóvá alakították át a leromlott állapotban lévő épületet, amelyben így 50 fő elhelyezésére nyílt lehetőség. A kastély szomszédságában vendégház, a domboldalon fedett teniszcsarnok került kialakításra (SZABÓ 1986, SZABÓ 1987). A Szigetvár melletti Domolos pusztai kastély (1870-ben építtette Polák Ferenc főerdész) üdültetési központtá vált. A Zselicben a Somogy megyei Erdő- és Fafeldolgozó Állami Gazdaság 1982-ben a kardosfai erdőgondnoki irodát vadászházzá, turistaszállóvá alakíttatta, ahol 21 főt tudtak már fogadni (kardosfa.hu).

Mindebből látható, hogy az 1980-as években már megtörténtek az első komoly lépések a turisztikai hasznosítás terén, de az is kétségtelen, hogy az 1990. évi rendszerváltás után új lehetőségek nyíltak. (NAGY 2013) Magyarországon nem volt reprivatizáció, ezért a volt tulajdonosok vagy azok leszármazottai nem kaphatták vissza hajdani ingatlanukat. Arra viszont volt lehetőség, hogy az önkormányzattól visszavásárolják, bár ezt nem nagyon akarták s nem is tudták. Jól jellemezi ezt a szituációt e sorok írójának Somssich Pongráccal, a szarkavári kastély utolsó urával Pécssett lefolytatott interjúja során a gróf azon megjegyzése, miszerint „...hogyan vegyem meg azt, ami az enyém?” Az egyértelmű, hogy Somogy megyében a korábbi tulajdonosok általában nem tudták visszaszerezni volt épületeiket. Mivel a kastélyok és kúriák jelentős része önkormányzati tulajdonba került, amely entitások viszont szegények voltak, így kényszerűen keresni kellett a vagyonhasznosítás valamilyen formáját. Ennek két modellje jött létre: egyrészt a birtokhoz korábban nem kötődő magánszemélyek felé szóló értékesítés, másrészt pedig a bérleti hasznosítás. Mindkét forma esetén lehetőség volt a turisztikai hasznosításra. Elősegítette ezt is, hogy 1990 után, a demokratikus körülmények közé került hazai lakosság érdeklődően fordult az általa korábban soha nem elérhető kastélyok és kúriák világa felé. Olyan időutazást jelenthetett ez a társadalom számára, amely egy addig csak elképzelt világba való belépés illúzióját adhatta. Erősíthette ezt az is, hogy az első szabadon választott kormány identitását a két világháború közötti úri világban találta meg; ugyanakkor gyakorlati politikája is erős nacionalista törekvéseket hordozott. Ám még így is egyértelmű, hogy a kastélyturizmus lehetőségei Somogyban meglehetősen korlátozottak voltak. Ennek okai több tényezőben keresendők.

1. Negyvenévnnyi szovjeturalom után az 1990-es évek elején még nem nagyon lehetett Magyarországon hosszú távra tervezni.
2. Hazai befektetők sem nagyon voltak, hiszen a privatizációval ugyan egyesek kezén nagy vagyonok halmozódtak föl, ám ezek inkább vállalati tulajdonban jelentek meg, s nem vidéki kastélyokban, kúriákban.
3. Külföldi befektetők sem nagyon tolongtak, főleg a szegényebb magyarországi területeken maradtak el.
4. A korábbi tulajdonosok és más érdeklődők számára sok esetben riasztó volt a „műemléki besorolás”, vagyis az, hogy átalakítást sokszor csak bonyolult engedélyeztetés után, nagy költséggel lehetett végezni egy-egy épületen.
5. Dél-Dunántúl Magyarország, s egyben az Európai Unió egyik legszegényebb, alacsony egy főre eső jövedelemmel bíró térsége, ahol sem az egységnyi területre eső tőkesűrűség, sem a felhalmozott jövedelmek nem voltak olyan méretűek, hogy azokkal érdemi átalakulást lehetett volna elérni.

Mindez azt hozta magával, hogy az 1990-es években Somogy megyében viszonylag kevés kastély- és kúriaszállót alakítottak ki, pedig épület volt bőven. A Balaton parti épületektől eltekintve azt mondhatjuk, hogy e téren a megyében alig néhány beruházás jött létre, bár még mindig több, mint a régió másik két megyéjében, Tolnában és Baranyában. A beruházások összekapcsolódtak a Dél-Dunántúli Regionális Marketing Igazgatóság által 2002-ben elindított kastélymegmentési programmal (KINCSESNÉ KEMÉNY 2002).

2. Sikeres és sikertelen kastélyszálló-kísérletek

Nézzük meg a továbbiakban, hogy 1990 utáni időben a történeti Somogy megye területén melyek voltak a legfontosabb olyan kezdeményezések, amelyek során kastélyok vagy kúriák turisztikai célból való felfejlesztése történt meg. (A vizsgálat során eltekintünk a Balaton menti szállodáktól is, hiszen azok meglehetősen speciális vonásokkal rendelkeznek).

Első esetünk a Kaposvártól mintegy 25 km-re északra található Somogygeszti. A 4500 holdas Geszti falun a XIX. század első felében három nemesi família osztozott: a Botka, a Tallián és az Inkey-család. Közülük a ma is álló kastélyt 1823-ban Botka János építette (REISZIG 1914). A területet 1883-ban Jankovich-Bésán Géza vette meg. Az épület az 1820-as évek somogyi kastélyépítkezésének alaptípusát képviseli, ugyanolyan, mint a volt kadarkúti Somssich, avagy a batéi Gaál-kastély. Az eredeti épületet 1926–27-ben jelentősen kibővítették. 1945 után az épület több, a szocialista korra jellemző célt is szolgált. 1993-ban viszont megvette egy ausztrál-magyar házaspár, s ekkor megindult az eredeti állapotba való visszaállítás. 2002-ben nyitott meg a szálloda (MESTER 2010). A kastélyhoz 50 hektárnyi birtok tartozik, amelynek különlegessége az erdők gazdag vadállománya. A kastélyszálló három csillagos kínálattal működött, túlélte a gazdasági válságot, de azt követően vendégeit lassan elvesztette.

A legnagyobb sikert kétségtelenül a kutas-kozmapusztai beruházás érte el. A jelentős méretű birtokkal és igényes agrárkultúrával rendelkező Hertelendy Andor és családja az 1920-as évek elején építtette a kastélyt eklektikus stílusban. Ekkor alakították ki a kastély díszparkját is. A házat a család 1951-ig lakta, ezután a Kutasi Állami Gazdaság tulajdonába került; iroda, majd mellette gyümölcszedő iskolások

lakhelye volt. Az ÁG az idők során szerkezetileg megóvta a házat. A rendszerváltás idején a hazai gyümölcságazat egyre rosszabb helyzetbe került, s a Kutasi Állami Gazdaság is csődbe ment. Ezt követően 1990–97 között az épület üresen állt. Az önkormányzat felajánlotta a Hertelendy-család leszármazottainak, de ők nem tudták megvásárolni az épületet. 1997-ben a kastély magántulajdonba került, s megindult a felújítása; 2000 óta három csillagos besorolású vadászházként működött. 2004-ben egy svájci magánszemélyé lett a kastély és a mellette lévő 300 hektáros terület. Folyamatosan fejlesztve, bővítve (felépítették azt a szárnyat is, amely hajdan nem készült el, így a kastély ma már szimmetrikus alakú), mintegy 5 milliárd forintot ráfordítva ma már ötcsillagos besorolással működik, exkluzív szolgáltatásokat nyújtva. Sikerült csatlakoznia a legmagasabb értéket képviselő nemzetközi szállodalánchoz (Relais & Chateaux), amely új vendégkört eredményezett (BODA 2009).

Hasonlóan sikeres eset a Balatontól mintegy 15-km-re délre lévő, Visz településen található volt Jankovich kastély hasznosításának története. E település régen Somogytúrhoz tartozott, amely pedig a 11.000 holdas, Szőlősgyőrök központú gróf Jankovich uradalom része volt (RUBINEK 1911). Ennek egyik keleti pontján, Berencse-pusztán, egy hatalmas erdő közepén, a dombtetőn építették fel a tulajdonosok a 19. század vége felé vadászkastélyukat. Az épület a szocialista korszakban elhanyagolt állapotba került, majd pedig a 2000-es években egy németországi szakértői csapat bevonásával megindult az addigra már romos kastély átépítése (gasztroabc.hu/chateau-visz/). Az öt csillagos besorolású, amúgy kisméretű kastély mindössze 13 szobával rendelkezik, ugyanakkor a luxus hotel a Dél-Dunántúl egyik gasztronómiai fellegrára; elnyerte a *"Best of Budapest & Hungary 2014, 2013 és 2012"* díjat, Közép-Európa Top 20 Étterme között szerepel a Food and Wine amerikai gasztroszaklap 2012-es európai toplistáján, illetve az Év Éttermének választották a Dining Guide 2010-es értékelése alapján. A szállodát az eredetihez hasonló bútorzattal rendezték be. A kastélyhotelt körbevevő negyvenöt hektáros angolkert Magyarország egyik legnagyobb vadászterületén fekszik (chateau-visz.com, hvg.hu/gasztronomia).

Következő példánk a kaposújlaki (szarkavári) Somssich kastélyban létrehozott szálloda. A kastélyt 1831-ben Somssich Pongrácz, a későbbi gróf építette, miután a birtokokat sikerült elosztani testvérével, Miklóssal (Kaposi 2002). A család ezen ága 1944-ig lakta az épületet. (KAPOSI 2003) A földreform és az államosítások után sok funkciót betöltött; volt a helyi termelészövetkezet irodája, ÁVH-laktanya, illetve később az állattenyésztési kísérleti telep szolgálati lakásait is a kastélyban rendezték be. Miután Somssich Pongrácnak nem kellett, 1997-ben megvásárolta egy kaposvári magánszemély. Az új tulajdonos eredetileg szállodának gondolta az épületet, de családi okok miatt később mégsem kívánt az épülettel foglalkozni, inkább bérlőt keresett. Az első üzemeltetők bentlakásos idősök otthonát terveztek kialakítani, ennek megfelelően rendezték be a szobákat, de végül megbukott a tervük, a műemléki előírások miatt ugyanis liftet nem lehetett az épületbe beszerezni. Végül mégiscsak szálloda lett a szarkavári kastélyból: az üzemeltetést egy olasz-magyar házaspár vette át. Maga az épület egyáltalán nem nagy, 12 szobás szállodaként működik. Az idők során sikerült a park egy részét is rendbe tenni, renoválták a víztornyot, amelynek tetejéről néha még a Balaton is látszik, de mellette a Somssich mauzóleum helyreállítása is megtörtént (NEMES 2014).

A Somogy megyei kastélyszállók között különleges helyet foglal el a kaszópusztai objektum. Belső-Somogynak különleges természeti élővilága, a hatalmas méretű, vadban gazdag erdők már sokak fantáziáját megmozgatták. A Somogyszob környéki területek sokáig az Esztergomi Főkáptalanhoz tartoztak egészen addig, amíg az első világháború előtt Németország egyik leggazdagabb embere, a javorinai uradalom révén a Magas-Tátrában is nagybirtokos Hohenlohe Kraft Keresztély herceg szemet nem vetett rá. A herceg 1909-

ben kibérelte a vadászati jogot, majd pedig 1912-ben megvásárolta a 6.000 holdas uradalmat, amit a szomszédos nagybirtokosoktól (Somssich, Festetics, Szegedy-Ensch, Inkey) való vásárlások révén 1912 végére egy 20.000 holdas domíniummá bővített ki. (KAPOSI 2015) Hohenlohe 1913-ban víztornyot, illetve a felső-sziléziai uradalmából hozatott vörösfenyőből vadászkastélyt épített. Halála után (1926) egy évvel a kastély leégett, de az örökösök egy másikat emeltek a helyére. 1950 után Kaszó állami tulajdonba került, majd pedig az állampárt vezetőinek kedvenc vadászterületévé vált (NAGY–NAGY 2004). 1989-től teljesen nyitott lett az erdőgazdaság központja. 1993-tól a korábbi állami vállalat jogutódjaként működik a Kaszó Erdőgazdaság Zrt. (a részvények többsége az államé). Elindult a vadászház átépítése, ahol egy sokfunkciós, 80 fő kiszolgálására, bel- és külföldi vendégekre apelláló turisztikai egység is létrejött. Elősegítette a fennmaradását, hogy nemcsak a vadászatokra specializálódtak, hanem az oktatásra is figyelemmel voltak: sikerült természeti gondolkodásra nevelő projekteket kialakítani, szélesíteni a vendégkört; illetve az is fontos volt, hogy a Kaszó Zrt. egy 14.500 hektáron gazdálkodó, erdőhasznosítással, vadgazdálkodással és egyebekkel is foglalkozó nagyüzem, amelyen belül a turisztikai vertikum csak egy egység (kaszort.hu).

Szintén erdei jellegű az Almamellék falu közigazgatási területéhez (s így jelenleg már Baranya megyéhez) tartozó, de a történeti Somogyban létrejött sasréti vadászkastély. Ezt a területet az üszögi és mozgói uradalom részeként 1849-ben a bécsi nagykereskedő és bankár Biedermann-család vásárolta meg gróf Batthyány Gusztávtól (KAPOSI 2018). A hatalmas zselici erdőségek a korabeli gazdasági konjunktúra idején nagyon nagy lehetőségeket rejtettek. Biedermann Rezső 1901-ben Almamelléktől Sasrétiig és Lukafáig gazdasági kisvasutat építettek ki a fa könnyebb szállítása céljából. A környék nagyvadban gazdag, jó minőségű gímszarvas és vaddisznó állománnyal rendelkezik, ezért nem véletlen, hogy Biedermann Rezső a 20. század elején a térség északi részére egy vadászkastélyt épített. 1945-ben a Sasréten lévő vadászkastély is állami tulajdon lett. A terület a kastéllyal együtt a (különböző neveken átment) Mecseki Erdőgazdasághoz került. A rendszerváltás után is az erdőgazdaság kezelte, s 2005-től kezdve jelentős felújítások révén a vadászkastélyt vendégházként üzemelteti. A vadászkastély tanösvénnyel, természetvédelmi területhez kapcsolódó szolgáltatásokkal, a kisvasút hasznosításával kedvelt kirándulóközponttá vált az utóbbi évtizedben. (mecsekerdo.hu).

A Rinyatamásiban lévő vadászkastély története és hasznosítása némileg elüt a fenti képtől. A térség Lábodtól Barcsig nagyrészt a gróf Széchenyi-család kezében volt negyed évezreden keresztül, ahol hatalmas méretű uradalmakat építettek ki. Bár a Széchenyi-família tagjai általában nem éltek Somogyban, de a vadban igen gazdag terület mindig is fontos volt a család tagjainak. Lábod falu földesura, gróf Széchenyi Aladár 1890 körül egy kisebb méretű vadászkastélyt (ahogy akkor nevezték, úrilakot) építettek, amely még a szocializmus korában is megtartotta e funkcióját. 1966-ban a Lábodi Állami Gazdaság renováltatta, így alkalmassá vált külföldi vendégek kiszolgálására is. A rendszerváltás után a kastélyt a Lábod-Mavad Rt. felújította. A vadászidény kivételével nyitva állt mindenki előtt, lakajos vendégszobákkal és kiváló konyhával. 2004-ben a Lábod Rt. beolvasztásakor a SEFAG Rt. kezébe került Rinyatamási kastélya és földje. Ám 2006-tól a tulajdonlásban jelentős változás történt: a kastélyt és a körülötte lévő földeket megvette Carlo Benetton, az olasz ruházati világmárka egyik alapítója. A tárgyalásokon olyan megállapodás született, hogy a vevő alapterületében és funkciójában azonos létesítményt fog megépíteni a SEFAG által kiválasztott területen. Az új vadászházat és egyben ökoturisztikai központot 2009. november 17-én avatták fel a Csokonyavisontához tartozó Alexandra-pusztán. Üzemeltetése, eltérően a SEFAG megszokott modelljétől, vállalkozói formában történik.

Végül a sikeres vállalkozások között említjük meg a Felsőmocsoládon lévő Bánó Mária kastélyszállót. A mocsoládi kastély története is 19. század elejére nyúlik vissza. A településen több familia osztozott, többek között a Vásonyi, a Kacskovics, az Eröss és a Bárány családoknak voltak itt birtokai. A ma meglévő egyik kúriát 1810–14 között a Felvidékről, Trencsén megyéből származó Kacskovics Mihály, a herceg Esterházy és más főúri családok ügyésze építette. Kacskovics Mihály 1806-ban Svastics Máriával kötött házassága révén a bene possessionati rétegébe emelkedett, 1814-ben már 788 hold önálló területtel rendelkezett (BARANYAI 1914). Az épület egy, a korban megszokott hosszúkás, kúria volt. Az épület alatt hatalmas, 180 m²-es boltíves pincét alakítottak ki (ORIGO.HU 2014). Száz évvel később a családba beházasodott Bánó Iván nagyobbította meg, s akkor nyerte el a mai formáját. 1949-ben a kastély állami tulajdonba került, s a már ismert modell alapján különböző funkciók jelentek meg: volt tsz-iroda, iskola, varroda, szociális lakás és nyugdíjas otthon is. A megújulás 1997-ben, egy árverésen kezdődött, amikor az egyik leszármazott, Bánó Sándor megvette az épület egyik, majd 2002-ben a másik felét is. A régi és az új szárnyak felújításával 2007-re készültek el. Az épület Mocsai Lajos, valamint felesége, a Bánó-leszármazott Mocsai Virginia révén magántőkéből újult meg. A kastély méreténél fogva nem alkalmas tömegturizmusra, a tulajdonos legfőbb célja az épület megőrzése, éppen ezért kezdetben 8 szobát alakítottak ki, amelynek kiadásával az üzemeltetés költsége biztosítható. Később az emeleten szintén nyolc, valamint a mellette lévő volt Vásonyi kúriából még két szoba kialakítására került sor (ORIGO.HU 2014).

Viszonylag új fejlesztés a Közép-Somogyban lévő Polány faluban kialakított Babérliget kúria. A 19. század közepén a Mille család szerezte meg a birtokot, amely a későbbiekben házasság révén a Békeffy családhoz került. A hajdani Békeffy kúria 1945 után sok viszontagságon ment keresztül. Polány messze van a civilizáció ártalmaitól, így a hely szinte tálcán kínálja egy természeti adottságokat jól kihasználó életvilág kialakításának lehetőségét. Kert, gesztenyesor, mediterrán növényzet, 900 m² vendégház, tíz ódon hangulatú szoba, festmények, zongora, könyvtárszoba, s mellette wellness szolgáltatások, tóház, modern gasztronómia apellálnak az újszerűen gondolkodó vendégseregére. Ez egy terjedő és új filozófia, amely már nemcsak arról szól, hogy be lehet költözni egy kastélyba vagy kúriába, hanem szinte itáliai mintára – megteremtődhet a természet az az ember egysége.

Egy igazi különlegességet jelent a somogyi világban a Zselic nyugati részén található hencsei Márffy-kúria hasznosítása. Kadarkút kisvárostól délre fekvő település több száz éven keresztül a Márffy-családé volt, több ezer holdas területével együtt. 1813–15 között építették a ma is álló, későbarokk stílusú, téglány alapú kastélyt, majd pedig a család szaporodása miatt a park másik oldalán a klasszicista kúriát. Az eredeti épületet Márffy Béla a 19. század vége felé kibővítette, ekkor nyerte el mai alakját. A csendes, vadregényes, gazdag vízforrásokkal rendelkező terület sokféle hasznosítást tett lehetővé. A szocialista kori viszontagságok után az elhanyagolt létesítményt 1994-ben Bánhidny Pál, egy Ausztráliából hazatért személy vette meg, aki Európa híré üdülőközpontot, golf- és tenispályát alakított ki (SOMOGY 1997), később pedig a European Laker Golf és Country Club tulajdona lett. Magas színvonalat nyújtó szolgáltatási rendszert építettek ki, a sportfunkcióból következően főleg külföldi vendégekre specializálódva. Rangos nemzetközi golfversenyeket rendeztek Hencsén. A gazdasági válság után ugyan megindult a golfpálya átépítése, de aztán több évig nem történt semmi e téren. A falu közepén lévő szép természeti környezet, a vadregényes táj egy 6.232 m hosszú, 18 lyukú (par 72 minősítésű) kiváló golf pályát rejt magában (bcdhungary.com). A kúria kapcsán egy 90 hektáros zöld szigetről van szó.

A Somogy megyei kastélyszállók közül nem élte túl mindenki az első másfél évtizedet. A nagyobb településektől távol lévő, szép természeti környezetben, a Surján patak völgyében lévő gálosfai Festetics-kúria épületeiben a kétcsillagos szálloda sokáig kielégítően működött, ám az ezredforduló után a szállodai funkciók megszűntek, az épületek egy darabig üresen álltak, s a későbbiekben már csak öregek otthonaként működött 2011-ig (muemlekem.hu). A csombárdi kúria sem járt jobban. A Kaposvártól északnyugatra fekvő, az 1780-as években a Pongrácz-család által barokk stílusban épített kastély utolsó tulajdonosa 1945 előtt Blaskovics Elemér volt. (MÚLTIDÉZŐ 2001). A rendszerváltást követő felújítása révén 42 férőhelyesre tervezett szállóként szép környezetben kezdte meg működését. A 2008. évi válság azonban elvitte a vendégeket, s a szállodát bezárták.

Hasonló sors jutott a Biedermann család hajdani nyaralójának épült, Almamellék határán belül lévő szentmártonpusztai kastélyszállónak (Vital, majd Tomega Hotel) is. A jelentős fejlesztések révén egy darabig igen látogatott kastélyszálló bár kétségtelenül igazodott a modernizálódó hazai igényekhez, ám a forgalom itt is visszaesett, s nem kerülhette el sorsát (kastelyok.com). Ugyanez a sors jutott a Csertőben lévő Festetics-kastélyszállónak is. A Szigetvártól északra lévő falu kastélya 1836-ban épült. 1952–96 között a megye által üzemeltetett gyermekotthon működött benne (SOMOGY 1997). A privatizáció után itt is nagy reményekkel indult a beruházás, amelynek során a központi épület kihasználtsága megoldhatatlanná vált, mára pedig a kitört ablakokon keresztül a vadborostyán is megjelent a falakon belül. Domolos sorsa is hasonló: az ezredforduló utáni évtizedben a hajdani, komoly vonzerővel bíró kastély ma elhagyatottan áll, az eladási lapok soraiban folyamatosan szerepel, de turizmus céljait már nem szolgálja (muemlekem.hu). Jellemzően a bezárt kastélyszállók honlapjai vagy több éve állnak, vagy pedig már meg is szűntek.

Következtetések

A bemutatott intézmények sorsából már levonható néhány olyan következtetés, amelyeknek igazolása a későbbiekben alaposabb és szélesebb körű adatgyűjtéssel és elemzéssel történhet. A bemutatott Somogy megyei kastélyszállók többsége két és háromcsillagos besorolású, kis befogadóképességű épület, tömegturizmusra alkalmatlan. Vendégkörük elsődlegesen a városi középrétegekből, értelmiségiekből került ki, akik megízlelhették a történelmi feelinget a falak között pár napig. Az, hogy a 2008–2009. évi gazdasági válság után a hazai középréteg anyagilag megroppant, reáljövedelmei csökkentek, adósságai növekedtek, közismert tény. E rétegnek az elmaradása a csertői, a gálosfai, a csombárdi, a szentmártonpusztai, a domolosi kastélyszállók esetében a bezáráshoz vezetett. A középrétegek regenerációja még eltart egy darabig, így e téren nem is várható javulás. A működésüket szüneteltető kastélyszállók esetében nem jelentett sokat a különböző európai uniós pályázatok felhasználási lehetősége sem, hiszen a probléma rajtuk kívül álló keresleti oldalról érkezett. A másik oldalon ugyanakkor a megyében lévő kastélyszállók közül többen ki tudták használni a speciális somogyi adottságokat, a vadban gazdag erdők lehetőségeit. Azt lehet látni, hogy a viszi, kaszópusztai, rinyatamási, sasréti, kozmapusztai, s a SEFAG tulajdonában lévő egyéb vadászházak sikeresen alkalmazkodtak a megváltozott időkhöz; vendégkörük kifejezetten jómódúakból áll. Az alkalmazkodás lehetőségét mutatja az is, hogy a talpon maradt kastélyszállók sokszor valamilyen különleges szolgáltatást tudtak működésükhöz hozzákapcsolni, ami erős vonzást biztosított különböző társadalmi csoportoknak. Természetesen a kastélyszállók bezárása nem jó sem a tulajdonosnak, sem a falunak, avagy a környék lakosságának, hiszen ezzel munkahelyek szűntek meg, iparüzési adó esett ki, s a falvak megindult

komfortosodása is megakadhatott. A most leírtak persze nem jelentik azt, hogy amennyiben megfordulnak a viszonyok, s tartós reáljövedelem-emelkedés megy végbe az országban, akkor újra nagy divat lesz a kastélyszállókban vendégként eltölteni a szabad időt, bár kétségtelen, hogy országosan szemlélve 2013–14 során már valamelyest emelkedett a hazai kastélyszállók kihasználtsága.

Irodalomjegyzék:

- BARANYAI, B. (1914): Somogy megye nemesi családai. In: Csánk D. (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai 16. Somogy*. Budapest. pp. 591-655.
- FÜLÖP Cs. (1985): Tervpályázat kastélyok helyreállítására. *Idegenforgalom*. 24 (11): pp. 7-8.
- GUDENUS, J. – SZENTIRMAY, L. (1989): *Összetört címerek. A magyar arisztokrácia sorsa és az 1945 utáni megpróbáltatások*. Budapest
- KAPOSI, Z. (2000): Földesúri épületek Somogyban a 18-19. században. In: Fischer F. – Majoros I. – Vonyó József (szerk.): *Magyarország a (nagy) hatalmak erőterében*. Pécs. pp. 321-343.
- KAPOSI, Z. (2002): Egy középbirtokosi família 100 éve Somogy vármegyében. In: Szántó L. (szerk.): *Somogy megye múltjából*. Kaposvár. pp. 59-87.
- KAPOSI, Z. (2003): Földbirtokosok és kultúraközvetítés a Dél-Dunántúlon a 18-19. században. In: Vonyó J. (szerk.): *Társadalom és kultúra Magyarországon a 19–20. században*. Pécs. pp. 45-75.
- KAPOSI, Z. (2015): Kaszópusztai vadászatok (1912–1926). *Közép-Európai Közlemények* 32. (9): pp. 72-83.
- KAPOSI, Z. (2018): Uradalmak, földbirtokosok és birtokforgalom a Dél-Dunántúlon a 19. században. Budapest. *(Megjelenés alatt)*
- KINCSESNÉ KEMÉNY, K. (2002): Kastélyturizmus fejlesztése a Dél-Dunántúlon. In: Aubert A. (szerk.): *Kutatás a turizmusban. A turizmus aktuális kérdései*. Pécs. pp. 267-277.
- KOVÁCS, V. (2002): Kastélyok a turizmusban és az Európai Hagyományok Konzorcium munkája. *Turizmus Bulletin* 2002 (4): pp. 3-12.
- MESTER, K. (2010): *Somogygeszti társadalomtörténete a 19-21. században*. In: <http://www.s-geszti.hu/mester.htm> (Agrármérnöki szakdolgozat)
- MÚLTIDÉZŐ (2001): Koterly László (szerk.): *Múltidéző szálláshelyek – kastélyszállók Magyarországon*. Hotelinfo Kft.
- NAGY, A. (2013): *A kastélyhasznosítás regionális jellemzői Észak-Magyarországon, különös tekintettel a turizmusra*. PhD értekezés. PTE TTK, Pécs
- NAGY, D. E. – NAGY, J. (2004): *Kaszó 600 éve – tényekben, anekdotákban és képekben*. Budapest
- PÉTER, ZS. (2006): Kastélyturizmus az Észak-magyarországi régióban. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek* (3) 1: pp. 69-81.
- PRAZNOVSZKY, H. (2005): A kastélyhasznosítás problémái Magyarországon. *Turizmus Bulletin* 2005 (3): pp. 49-60.
- REISZIG, E. (1914): Somogy vármegye községei. In: Csánki D. (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai 16. Somogy*. Budapest. pp. 31-170.

- RUBINEK, GY. (1911): *Magyarországi gazdacímtár*. Budapest
- SOMOGY (1997): Kasza Sándor (szerk.): *Somogy megye kézikönyve*. Budapest
- SZABÓ, T. (1986): *Gálosfa, kastélyszálló*. Budapest. Kartográfiai Vállalat
- SZABÓ, T. (1987): A gálosfai faluközpont és kastélyszálló. *Műemlékvédelem* 1987 (4): pp. 247-253.
- SZIGETVÁRI, GY. (1987): A Somogy Megyei Műemléki és Múzeumi Albizottság tevékenysége. *Műemlékvédelem* 1987 (4): szám. pp. 225-228.

Egyéb források

- BODA, A. (2009): Ötmilliárdért felújított kastély. In: http://nol.hu/belfold/20091214-otmilliardert_felujitott_kastely-468371
- <http://www.origo.hu/utazas/magyarorszag/20140916-szerencses-sorsu-kastelyok-somogyban.html>
- <http://sefag.hu/szolgáltatásaink/turisztika>
- <http://www.life.hu/csalad/20150218-carlo-benetton-milliardos-a-benetton-marka-tulajdonosa-megvette-szechenyi-egykori-kastelyat.html>
- <http://kardosfa.hu/index.php?mode=1&lang=>
- <http://www.kaszort.hu/>
- <http://www.mecsekerdo.hu/sasret-vendeghaz-2>
- <http://www.kastelyok-utazas.hu/Lap.php?cId=22>
- <http://www.muemlekem.hu/muemlek?id=7874>
- <http://www.galosfa.hu/?mode=12&name=Falukr%F3nika>
- http://www.bcdhungary.com/index.php?lang=hu&id=329&menu_id=386
- <http://www.kastelyok.com/adatlap.php?details=74>
- http://magyarhirlap.hu/cikk/24948/Nyitva_allnak_a_kastelyok_a_turistak_elott
- http://www.hetek.hu/eletmod/200408/szabadidosport_a_javabol
- http://hvg.hu/gasztronomia/20110121_ev_etterme_chateau_visz
- <http://gasztroabc.hu/chateau-visz/>
- <http://www.blans.hu/cikkek/a-vilag/szines/mintha-megallt-volna-az-ido-baberliget-kuria>